

ЧАСОПИС *ЖЕНА ДАНАС* (1936–1940):
ПРОСВЕЋИВАЊЕ ЗА РЕВОЛУЦИЈУ

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ

Серија: Историја српске књижевне периодике

34

Уредница серије
др Јелена Милинковић

Секретарка зборника
Јелена Лалатовић

Рецензенти
проф. др Данијела Мајсторовић
др Вера Гудац Додић
др Бојан Јовић

ЧАСОПИС *ЖЕНА ДАНАС* (1936–1940):
ПРОСВЕЋИВАЊЕ ЗА РЕВОЛУЦИЈУ

Зборник радова

Уредила
Станислава Бараћ

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ
БЕОГРАД
2022

На насловној корици налази се рад уметнице Јане Даниловић. Рад је изворно настао за потребе осликавања мурала у Пожеги посвећеног сећању на Митру Митровић, а у оквиру акције „Изузетне жене Србије”. Ауторка га је уз минималне измене прилагодила прилици штампања овог зборника.

САДРЖАЈ

УВОД

<i>Мојо</i>	11
<i>Уводна реч</i>	13

I

КОНТЕКСТИ: МЕМОРИЈАЛНИ, БИОГРАФСКИ, ОМЛАДИНСКИ, МЕЂУНАРОДНИ И ФЕМИНИСТИЧКИ

<i>Сћанислава Бараћ</i> <i>Жена данас</i> (1936–1940) и култура сећања	21
<i>Вељко Сћанић</i> <i>Парче великог животоћа</i> : Митра Митровић о тридесетим годинама 20. века	55
<i>Милица Ђуковић</i> „Један је фронт”: предратна антифашистичка гласила <i>Наш животоћ</i> (1936–1938) и <i>Жена данас</i> (1936–1940)	105
<i>Јелена Лалајковић</i> Интернационализам женске периодике: часописи <i>Жена данас</i> (1936–1940) и <i>Woman Today</i> (1936–1937)	127
<i>Свејллана Сћефановић</i> „Апел за право гласа жена”	151

II

УРЕДНИЦЕ – САРАДНИЦЕ – ЧИТАТЕЉКЕ

<i>Лариса Косић</i> Библиографија часописа <i>Жена данас</i> : недоумице и проблеми	177
--	-----

Ива Тешић

Југословенски карактер *Жене данас* (1936–1940):
сарадници и публика 193

Жанејџа Ђукић Першић

Олга Тимотијевић као уредница *Жене данас* 217

Ана Коларић

Писма читатељки у часопису *Жена данас* (1936–1940):
„лично искуство“ / заједнички форум 235

Исидора Грубачки

Ангажман Вере Штајн Ерлих у часопису
Жена данас (1936–1940) 253

III КЊИЖЕВНОСТ

Jelena Milinković

Od šegrta do voza koji juri: pripovetka u časopisu
Žena danas (1936–1940) 273

Goran Lazičić

Књижевна критика у часопису *Žena danas* 297

Славица Гароња Радованац

Гранични жанрови у *Жени данас* (репортажа, фелџон, путопис) ... 309

Ksenija Rakočević

Slika Crne Gore i Crnogorke u *Ženi danas* 333

Тијана Тройин

Књижевни преводи Олге Тимотијевић у *Жени данас* 351

IV МОЋ ВИЗУЕЛНОГ

Миланка Тодић

Фотографија и фото-монтажа на насловним странама
ревије *Жена данас* 367

Бојана Појовић

Модна рубрика *Жене данас* 391

Жарка Свирчев

Сахарински духовни ланац: о почецима феминистичке
филмске критике. 413

Vida Knežević

Fani Politeo Vučković u časopisu *Žena danas*: feminističke intervencije
u likovnoj kritici i istoriji umetnosti. 433

Индекс имена 447

Индекс периодике. 461

Лариса КОСТИЋ*

Институт за књижевност и уметност

Београд

БИБЛИОГРАФИЈА ЧАСОПИСА ЖЕНА ДАНАС. ПРОБЛЕМАТИКА И НЕДОУМИЦЕ

Апстракт: Циљ рада је да читаоцу приближи библиографске технике које се користе приликом израде (п)описа чланака једног периодика. Сходно томе, рад представља пратећи инструмент библиографије прве серије часописа *Жена данас* (1936–1940), која претходи овом зборнику радова, а део је едиције *Историја српске књижевне историје*. Поред теоријско-методолошких аспеката библиографског рада, у раду се разматрају и многе недоумице које се неизбежно јављају у аналитичком и књижевноисторијском проучавању једног међуратног гласила. Библиографија обухвата двадесет и девет бројева прве серије *Жене данас*, а садржај ове приручне монографије пружа читаоцима свеобухватан преглед пописаних чланака који чине део корпуса женске периодичке штампе између два рата. На овакав начин утемељен, обухваћен и електронски каталогизован корпус поменутих чланака, представља значајно полазиште за истраживање не само феминистичких, већ и антифашистичких и комунистичких часописа, те се поставља као предуслов за очување националног (женског) културног наслеђа. У овом прогресивно-феминистичком часопису и једном од чворишта књижевних, културних и политичких токова у поменутом раздобљу, без сумње се проналазе обриси незаустављиве револуције и еманципације жена.

Кључне речи: Југославија, антифашизам, феминистичка штампа, женски часописи, међуратна периодика, библиографија периодике

Библиографија није само технички попис и неутралан архив чињеница, већ заиста незаобилазно и моћно средство у свим фазама књижевне историјских проучавања, од стварања истраживачке хипотезе до финалних провера чињеница и закључака.

(Андоновска 2014: 177)

Југословенски међуратни часописи својим континуитетом и периодичношћу данас приказују читаву једну епоху – парадигму друштвене, политичке и културне идеологије југословенског друштва, ступањ

* lara_malic@hotmail.com

развоја националних установа и норме јавног дискурса. У тадашњој текућој издавачкој продукцији дошло је до својеврсног преплитања женских часописа и опште поделе женске штампе на „часописе за жене, женске часописе и хибридне женске часописе” (Бараћ 2010, в. Бараћ 2014). Женској еманципацији у успону на југословенским просторима стабилан ослонац пружио је најпре оснивање часописа *Женски њокрећ* и *Жена и свећ*, а коначно и покретање феминистичког часописа *Жена данас*, основаног с намером да подигне колективну, али и индивидуалну политичку (само)свест жена.

Жена данас представљала је, у ужем смислу, друштвено-политички и илустровани часопис намењен разоноди и општем образовању жена, док је у ширем подтексту представљала скривени глас илегалне Комунистичке партије Југославије. Фокус тадашњих уредница био је на садржају пре форме – служећи се криптографским вештинама у различитим текстуалним и мултимедијалним порукама трудиле су се да свугде уметну писану реч револуционарне феминистичке мисли и ангажованости како би подигле свест жена широм земље у различитим областима. У циљу омасовљења комунистичког, и у том тренутку посебно, антифашистичког покрета редакција *Жене данас* успела је да споји до тада неспојиво – „доследан феминистички активизам са допадљивошћу широј читалачкој публици” (Бараћ 2015: 188).

Основне одлике које оцртавају једну серијску публикацију су „периодичност излагања и поштовање унапред одређене уређивачке концепције по којој је једно гласило формално, тематски и социолошки препознатљиво” (Вранеш 2010: 115). Уреднице *Жене данас* покренуле су овај часопис с оптимистичном намером да ће периодичност ове публикације опстати на месечном нивоу, у чему, најпре из финансијских разлога, нису остале доследне. Периодичност часописа била је месечна, двомесечна и квартална. Лист се издржавао од претплата и борио се са сталним финансијским тешкоћама (*Жене Србије у НОБ* 1975: 70). Већ на почетним страницама првог броја, уреднице позивају заинтересоване читатељке на претплату речима: „Жене, ширите наш лист. Помозите нас претплатом и сарадњом” (*Жена данас* 1/1936: 4). У наредним бројевима такође наилазимо на позиве на пренумерацију, попут: „Умољавам све наше пријатеље да се претплате на лист [...]”, „Покажите својим пријатељицама и познаницама *Жену данас*” (2/1936: 11, 4/1937: 7), као и на истакнуте чланке у лако уочљивим оквирима, намењене потенцијалним претплатницама, с подацима о адреси редакције, бројем рачуна и ценама

за годишњу или полугодишњу претплату.¹ Како би се обезбедило законито и неометано излажење часописа, на месту власнице и главне уреднице потписиване су жене грађанског сталежа, које својим именом нису привлачиле пажњу цензора. Од октобра 1936. до фебруара 1938. године, односно од првог до девог броја, на месту главне уреднице потписивана је Радмила Љ. Димитријевић, да би од десетог броја на њено место дошла Олга Тимотијевић.² Током 1940. године, званичну уредничку функцију обављале су Мира Вучковић и Љерка Бабић. Тек након репринт издања из 1966. године, јасно су истакнута имена свих активних уредница. Чланови редакције биле су претежно жене, чланице СКОЈ-а и симпатизерке (понеке и чланице) Комунистичке партије Југославије, окупљене у циљу подизања политичке свести жена, као и њиховог ангажовања против фашизма. Најважније међу њима, које су уређивале прву серију часописа (1936–1940), биле су Митра Митровић, Наташа Јеремић, Зора Шер, Олга Алкалај, др Ирена Стефановић, Милица Шуваковић, Милка Жицина, Зојица Леви, Боса Цветић и др Душица Стефановић, уједно и његове сталне сараднице до почетка рата (*Жене Србије у НОБ* 1975: 70). Компаративном анализом јавног дискурса југословенске феминистичке међуратне штампе уочава се схема њихове, у први мах културно-забавно-поучне улоге, док су вешто прикривали своју комунистичку нарав.

Када је реч о структури самог часописа, *Жена данас* представљала је илустровани часопис А4 формата, намењен женама свих узраста и сталежа. Можемо с правом припојити ово гласило тек формираној традицији часописа *од жена за жене*.³ С обзиром на ограничене финансијске могућности, пагинација часописа бројала је између двадесет две и тридесет страна (1–29/1936–1940). *Жена данас* био је илустровани часопис који је излазио „са почетним тиражом од 3000 примерака, а касније је достигао тираж од 5000 примерака” (Кецман 1978: 362).⁴ Долази се до закључка да је број читатељки био значајно већи, јер су „активисткиње читале сваки број на састанцима читалачких и васпитних група, а и појединачно је већи број

¹ Годишња претплата је износила 48, полугодишња 24 динара, а годишња претплата за иностранство стајала је 70 динара. Оно што је веома интересантно јесте да часопис ни у једном тренутку није променио своју цену (чак је и двоброј стајао 4 динара).

² Олга Тимотијевић је једина од потписаних уредница у импресуму која је заиста и уређивала часопис као аутор прилога или као преводилац. Иницијали О. Т. се неретко појављују у прилозима *Жене данас* управо у том периоду када је ова ауторка уређивала часопис.

³ Говорећи о првим женским часописима на нашим просторима, неопходно је споменути *Српкињу* (1913), *Женски покрећ* (1920–1938), *Једнакости* (1910, обновљен 1920), *Југословенску жену* (1931–1934) и друге.

⁴ Ни у једном импресуму прве серије часописа немамо записан податак о тиражу, те се позивамо на истраживање историчарке Јованке Кецман.

жена користио један примерак” (Исто). У петом броју,⁵ на насловној страни часописа, јавља се садржај рубрика и текстова с нумерацијом, који се ту и не задржава (претпоставља се због естетске једноставности). Текстуалне и визуелне поруке *Жене данас* пажљиво су састављане и стилски обликоване, како би на ограниченој пагинацији прагматичним дискурсом допрле до својих читатељки и истовремено избегле строгу оцену цензора. Одлучан антифашистички и антиимперијалистички став листа изражаван је у вешто стилизованим чланцима и поткрепљиван одабраним фотографијама и уметничким прилозима, а настојало се у свакој прилици истаћи пацифистички став у погледу права жена и начина њихове борбе (*Жене Србије у НОБ 1975*: 70). Уреднице *Жене данас* су настојале да једноставним и јасним стилем писања допру и до жена најнижег сталежа. „Позив на револт и побуну могао је да промакне оку цензуре само зато што је био смештен у за цензуру мање интересантне дискурзивне и жанровске оквире” (Бараћ 2015: 152).

Мултимедијалност је представљала једно од важних обележја дела међуратне женске штампе. Ове храбре жене су биле и више него свесне да ће пропагандну поруку с већом успешношћу пренети помоћу визуелних елемената. С тим у вези, закључујемо да представљање порука понајвише зависи од њихове интерпретације, као и укрштања разнородних текстуалних и графичких компоненти. С новим техникама обраде фотографија и њиховим преплитањем у виду фото-монтаже и фото-колажа, визуелна репрезентација добила је нове динамичне облике и могућности приказивања нових пропагандних порука. Имајући у виду свеобухватни утицај цензуре, оваква употреба сликовних порука имала је субверзивну функцију и разбијала је трендове традиционалне штампе. Равноправан утицај на читаоца имале су, како писана реч, тако и графичка (Тодић 2008/9: 154). Како је време одмицало и рат се ближио, антифашистичке и пацифистичке поруке биле су све више експлицитно промовисане, те су и наслови чланака све јасније оцртавали идеологију уредништва. Без сумње, *Жена данас* документује неке од најважнијих међуратних и ратних догађаја на нашим просторима.

Од 1936. закључно са 1940. годином, издато је тридесет бројева *Жене данас*, од којих је двадесет и девет⁶ успешно сачувано, а последњи број је новембра 1940. године заплешен од стране милиције, након чега је

⁵ Прецизније, ради се о броју 5–6, с обзиром на то да је у питању први двоброј *Жене данас*.

⁶ Библиографским описом обухваћено је свих 29 бројева прве серије.

овај часопис практично и забрањен. Након тога, уследила је кратка пауза у наредним ратним годинама, али је већ 1943. године, и пре завршетка самог рата, издат нови број *Жене данас*. Током ратног периода издата су три броја часописа (бројеви 31, 32, 33). Након тога, часопис је обновљен 1946. и непрекидно је излазио све до 1981. године (Кисић, Булатовић 1996: 316).

Свака свеска у просеку је бројала око двадесет⁷ чланака, узимајући у обзир обраћање уредништва и кратке вести, што даље имплицира да је у периоду од 1936. године закључно са 1940. годином и бројем двадесет и девет за август–септембар, објављено шест стотина и педесет један чланак. Библиографским описом обухваћен је сваки саставни део који се могао издвојити као валидна самостална јединица.

Реч уредништва у овом типу часописа има улогу кључног индикатора његове уређивачке политике, те је, такође, посматрана као засебан чланак. Истоветан положај у библиографији имају и кратке вести које доносе најразноврснија сазнања из земље и света, преносећи положај и улогу жене у тадашњим друштвеним и политичким околностима, а својим се насловом и тематиком могу издвојити као самостална јединица. Обраћање публици представља „својеврсну личну карту часописа” (Пековић 2010: 27) и у највећој мери оцртава његову друштвену опредељеност и политичку приврженост, жељену читалачку публику и уређивачку концепцију. Свако обраћање јавности имало је своје имплицитно или експлицитно значење. Редакцијска уводна реч у *Жени данас* је ретко тако и категоризована, међутим по њеном садржају и позицији у самом часопису долазимо до закључка да се ради о очигледном обраћању уредница читатељкама. Прво обраћање *Жене данас* јавности – „Ново поље рада за жене”⁸ – писала је Габријела Дишен, председница француског огранка Међународне лиге жена за мир, а прва „Уводна реч” уредница позиционирана је одмах након тога (1/1936: 2–3). Уреднице су често настојале да женама у Србији/Југославији приближе друштвени и политички положај жена у свету, као и то да није необично да жене обављају, условно речено, мушке послове, што су и истакле у својој првој *Уводној речи*. Најпре су приказивани друштвено-политички положај жена у свету и женски листови широм Европе, експлицитно указујући на право гласа које жене у многим

⁷ Број је варирао између 17 и 24, док је двоброј имао око 30 чланака.

⁸ Чланице Уредништва *Жене данас* су биле интернационално повезане и чланице исте организације Лиге жена, па је тако Габријела Дишен, Председница Комитета жена против рата и фашизма, први и уводни чланак написала и наменила управо оснивању новог часописа за жене – „Ја топло поздрављам појаву овог новог женског часописа и желим му велики успех и дуг живот...” (1/1936: 2).

европским земљама већ уживају. С тим у вези, у првом обраћању уредништва јавности, пре свега, истичу се циљеви оснивања гласила:

да би наше жене биле обавештене о свим догађајима који се дешавају у свету, да би имале где да изнесу своја мишљења и најзад да би се упознале са борбама и успесима својих другарица у другим земљама, ми покрећемо овај лист. Наша је жеља да се око њега окупи што већи број жена из свих крајева наше земље, без обзира на веру, народност и политичко убеђење, како би се у њему и кроз њега нашле уједињене и повезане заједничким интересима и тежњама (*Жена данас*, 1/1936: 3).

Уреднице су се у својим обраћањима углавном потписивале као *Редакција*, *Уредништво*, *Администрација* или *Управа „Жене данас”*. На местима где се уреднице нису потписале, ауторке библиографије одлучиле су се за облик *Редакција* који је наведен у угластим заградама. Према важећим стандардима за израду библиографије, сваки податак који није јасно и недвосмислено истакнут у самом часопису, већ представља изведен закључак библиографа (разрешени иницијали, псеудоними), такође је наведен у угластим заградама.

Од изузетног су значаја и све илустрације, фотографије и колажи које су креирале уреднице и који се провлаче кроз сваки број, а понекад говоре и више од самог текста.⁹ Визуелни идентитет *Жене данас* вишеструко је сугерисао оно што је остајало недоречено, о чему су посведочиле и Олга Тимотијевић и Митра Митровић, сећајући се својих уредничких дана (Бараћ 2015: 191). Сваку насловну страну часописа чини илустрација – фотографија, а најчешће је био у питању фото-колаж састављен из две или више графичких компоненти које су, оправдано претпостављамо, уреднице саме састављале толико вешто да неки колажи одају утисак аутентичних фотографија. Даља и темељнија истраживања визуала *Жене данас* засигурно ће показати да ли су и које фото-монтаже преузимане из америчке и европске комунистичке штампе. Задње корице су врло брзо преузеле функцију огласа и јавног истицања популарних брендова,¹⁰ али је често остављан простор за фотографије, које су саме по себи слале идеолошке поруке. На почетној, а најчешће на последњој страници сваког броја, наилазимо на импресум који је садржао податке о власнику и главном уреднику часописа, затим податке о адреси редакције, њеном радном времену, као и радном времену уредница са странкама, штампарији и ме-

⁹ Примера ради, већ на првој насловној страни наилазимо на фото-монтажу три младе сељанке, што несумњиво указује на пропаганду комунистичких идеја и радничке класе. Више о овој теми прочитати рад Миланке Тодић: „Фото-монтаже и фото-колажи у *Жени данас*”.

¹⁰ Претпоставка је да је ово, такође, био вид финансирања часописа, мада о томе нема података. Честе су рекламе за обућу *Баџа*.

сту штампања, али и подацима за пренумерацију (*Жена данас* 1–29/1936–1940). Неретко часопис није имао последњу страну с илустрацијама, већ је импресум навођен испод последње странице с текстом, где је најчешће била смештена рубрика за моду. Неке рубрике су остале доследне свом називу и садржају од првог до последњег броја.

Уопштено говорећи, библиографија периодике представља концизно састављен корпус наслова часописа или њихових саставних делова, те је можемо посматрати као непогрешиви инструмент у свим хуманистичким, и уже посматрано, књижевноисторијским истраживањима. Проучавање периодичних гласила показало је да је управо библиографија један од најзначајнијих чинилаца у реконструкцији културне и књижевне сцене, као и развоја мисли одређене друштвене заједнице, те сходно томе, поуздан је ослонац за проучавање једне, у најмању руку, националне књижевности. Немогуће је замислити проучавање одређеног раздобља на пољу књижевности без „узимања једног периодика и мреже појава и иницијатива које се око њега уланчавају, као полазишта за динамичну (ре)конструкцију једног књижевноисторијски још неистраженог раздобља [...]” (Андоновска 2014: 158). Подухвати који се постављају пред библиографа морају бити прецизно усклађени с унапред конципираним и доследним правилима. Сакупљање и (п)описивање библиографске грађе подразумева истраживачку поузданост, тачност, савесност, доследност, прегледност и максималну потпуност описивања (Вранеш 2010). Задаци који се тематски и формално тичу врсте, опсега или намене библиографије захтевају оправдан изостанак субјективности, идеолошке ангажованости, филозофске или политичке усмерености библиографа. Свака библиографија као научно дело је у оној мери релевантна колико је поуздана и обухватна, а одговоран приступ истраживањима и примерена ерудиција предуслови су који се подразумевају за рад на свакој врсти библиографије.

Библиографија је као сенка једва приметан, али нераздвајив пратилац културе. [...] Продире у све области друштвеног живота као водич кроз штампу. Постаје буквар више писмености за појединце, па и целе нараштаје, не о словима, већ о књигама. Буквар и путоказ ка оној књизи која нам треба (Вранеш 2013: 11).

Говорећи о библиографији часописа *Дело*, Биљана Андоновска јасно истиче фундаменталне и аналитичке принципе приликом израде библиографије периодике, које у великој мери можемо применити и на библиографију *Жене данас*. Када је реч о културној баштини наци-

оналног значаја (између осталог међуратној и ратној штампи), селективна библиографија свакако није оно чему би састављач пописа овог типа грађе требало да стреми. Међутим, опредељење за израду потпуне библиографије захтева додатно промишљање могућих модела такве врсте, односно даље практичне употребне вредности библиографије с обзиром на природу самог предмета (часописа). Андоновска, наиме, наводи да „парадокс капиталне и *исцрпне* библиографије која дефаворизује историчност и делатну културолошку природу овог периодика, те на исходишту свој предмет више скрива него што га препоручује интензивним истраживачким процедурама, свакако је тачка из које се мора отворити низ начелних питања о неопходности ефективније професионалне сарадње између библиотекарства и проучавања књижевне периодике” (2014: 173), чиме би се доследно требало водити сваки библиограф приликом израде п(о)писа једног (или више) периодика. Израда ретроспективне библиографије периодике поставља се пред сваког библиографа као захтеван истраживачки задатак и њено састављање подразумева аналитичку, дијахронијску и компаративну обраду прикупљених података.

Без својих неопходних пратећих компоненти, библиографија може бити протумачена као лаконски попис литературе који се неретко погрешно интерпретира и не пружа читаоцу релевантно знање. Библиографија *Жена данас* пропраћена је кратким напоменама које се још називају и *аноџације*. Садржај и релевантност чланка јесу индикатори који одређују обим једне анотације. У теорији библиографије као научне дисциплине јављају се различита схватања о појму, дужини и месту анотације уз библиографску јединицу. Различито се тумаче и методе приликом њиховог састављања, али се ипак закључује да је, упркос њеној форми и дужини, употреба анотације неопходна. Често оне представљају најрелевантније информације приликом прегледања библиографије и пружају увид у тематику чланка. У говору о садржини часописа, библиограф мора већ у уводној студији навести општу ознаку политичке, идеолошке или друштвене оријентације листа. Неопходно је подробно и компаративно испитивање грађе како би се могла што прецизније одредити културна и политичка оријентација гласила, и, у овом случају, разрешиле многе недоумице примарног и секундарног ауторства. Када је реч о ауторима чланака у *Жени данас*, неопходно је споменути да су они у значајном броју непотписани или су потписани иницијалима или својим псеудонимима:¹¹

¹¹ Често су жене давале анонимне прилоге или интервјуе, па су бивале потписане својим, углавном скромним, занимањима: (Мануелна, текстилна) радница, Кројачица, Шегрт, Домаћица, Продавачица...

Није претерано рећи да је цела Омладинска секција била активни сарадник листа. Чланке су писале не само чланице редакције, већ и широк круг другарица и другова који, као и већина чланица редакције, нису могли да се потпишу својим именом јер су били познати полицији као комунисти. Зато су често чланци остајали непотписани, или су потписивани псеудонимима, те је за већину чланака данас тешко утврдити ко их је писао. Са редакцијом су тесно сарађивале и многе жене ван Омладинске секције — афирмисане друштвене и јавне раднице, лекарке, правнице, педагози, сликарке итд. На позив *Жене данас* на сарадњу одазвали су се прилозима и познати слободумни публицисти, политичари, јавни радници и научници тога времена: Живојин Балугџић, Павле Бихаљи, др Милан Костић, Веселин Маслеша, Јован Поповић, Јаша Продановић, др Иван Рибар, Владимир Симић, др Синиша Станковић и др. (*Жене Србије у НОБ 1975: 70*).

Уреднице су преузимале и текстове из иностране комунистичке штампе – често се радило о именима гласне комунистичке ангажованости која би у том случају била циљано изостављана; када су преводи у питању, секундарну ауторску одговорност сносиле су уреднице, а најчешће је то била бритка Олга Тимотијевић с пронициљивим избором и преводом текстова.¹² На појединим местима су потписани и аутори илустрација,¹³ док се многи аутори прилога могу наслутити из редова чланака, јер из појединих иницијала можемо да наслутимо о коме је реч.¹⁴ При формулисању јединственог описа, главни задатак представља утврђивање тачног и што потпунијег презимена и имена аутора,¹⁵ уз до-

¹² За више о ангажованом феминистичком преводу прочитати рад Тијане Тропин у овом зборнику радова.

¹³ У прва два броја часописа честе су илустрације Љубице Цуце Сокић, док у каснијим бројевима преовладавају илустрације Паулине Сударски и Пирошке Ронај.

¹⁴ Упоредјујући иницијале с именима уредница, као и даљом анализом језика и стила текстова, дошле смо до закључка да чланци потписани иницијалом М. или М. М. несумњиво су, према тематици и стилу писања, текстови Митре Митровић (осим једног неразрешеног потписаног словом М.); иницијали Ф. П. припадају Фани Политео; О. Т. Олги Тимотијевић; В. Д. Војки Демајо и др. Песме потписане иницијалима О. Д. потврђено су дело песника Оскара Давича, за чију верификацију захвалност дугујемо песникињи и преводитељки Ивани Максић. У чланку ФИЛИМ: „Мајка или блудница” (Стела Далас) / Ф. Ф., Станислава Бараћ оправдано претпоставља да је у питању Фрида Филиповић која је изузетно волела филм, а касније је и била сценаристкиња више југословенских филмова. Из њеног романа *Горке љубаве* јасно је кроз лик једне од јунакиња описала своју позицију у односу на скојевке окупљене око *Жене данас* и како се дружила с некима од њих, иако није била у самом покрету, као ни чланица партије.

¹⁵ Примера ради, у два чланка потписаним са Ђамил Сијарић уместо Ђамил Сијарић, можемо видети како је у библиографском опису аутентично пренесено име са штампарском грешком, док се главна одредница која се заводи у Кобису у пољу за ауторску одговорност састоји од исправног имена и година рођења. У питању је очигледна штампарска грешка, јер се у његовој биографији наводи да је објављивао песме за бе-

следно спровођење усвојеног облика у систему каталога. У том смислу, неопходно је разрешавање иницијала, непотпуних имена, псеудонима, додавање средњег слова код аутора са истим именом и презименом, као и утврђивање свих елемената неопходних за потпуну идентификацију аутора. При изради библиографије, ауторке су настојале да разреше многе псеудониме и иницијале аутора поредећи текстове и стилове писања, међутим велику захвалност за разрешење иницијала и псеудонима дугујемо колегиницама историчаркама и теоретичаркама књижевности с Института за књижевност и уметност – др Станислави Бараћ (највећи број иницијала и псеудонима женских аутора од којих су многе и саме биле уреднице или су на други начин помагале часописе),¹⁶ др Тијани Тропин (Мери Макмилан – Аугуста Лазар; Ј. Г. Ригер – „Дони” Ригер рођен Паул Карл Герхард Ригер; Е.[ди] Брент – Едуард Клаудијус) и мср Зоране Симић (Нада Јовановић – Милева Милојевић¹⁷) (Костић, Аћимовић 2021: 56, 57, 72, 111).

оградске и сарајевске часописе, између осталог и у међуратним бројевима *Жене данас* (Костић, Аћимовић 2021: 93).

¹⁶ Међу најзначајнијима указале бисмо на разрешени псеудоним Милована Ђиласа, као и на разрешење његових иницијала у тексту „Жена у Црној Гори” (чије иницијале је на скупу разрешила Ксенија Ракочевић приликом излагања о Црногорки у *Жени данас* о чему ће и подробније говорити њен рад у зборнику). Поред тог текста, Милован Ђилас је објавио у *Жени данас* још један текст под псеудонимом Мило Николић, који је користио тридесетих година XX века, а по теми, стилу и језику писања је текст засигурно његов. У питању је чланак „Прича о женским даровима” у броју 16 из 1938 (Исто: 42, 81).

Ништа мање значајна је била и спознаја да иницијали В. Д. припадају једној од активних уредница часописа – Војки Демајо (Војка де Мајо) (Исто: 60). У тексту „Ми, наше дете, наша права” потписаном иницијалима В. Д. (или у другим потписаним истоветним или инверзним словним ознакама Д. В.) ауторке су, према стилу писања, скоро сигурне да се ради о текстовима и репортажама једне од активних уредница часописа – Војке Демајо (Војка де Мајо). Према указу колегинице др Станиславе Бараћ, сазнајемо да је Војка имала ћерку Весну Маслачак, као и унука Војкана Маслачка чије је сведочење о породици Демајо забележено у документарном серијалу „Документ”, емитованом на ТВ станици „Студио Б” априла 2002. године у режији Радмиле Перућице. Војкан такође сведочи о Давиду Диди Демајо (1906–1964), брату његове баке, па тако о њему говори као о „шпанском борцу” и „анархисти”, као и о томе како је наводно истраживао генеологију и историју своје породице у дубровачком архиву. За даља истраживања – биографија Војке Демајо може се пронаћи у: Архив Србије. У партијском досијеу Војке де Мајо сачуван је аутобиографски текст на осам рукописних страница, под називом „Биографија”, настао 4. 8. 1946.” Биографија Диде Демајо може се пронаћи на сајту Јеврејске дигиталне библиотеке.

¹⁷ Први чланак у *Жени данас* потписан псеудонимом Нада Јовановић је „Поводом женског права гласа у Мађарској и Бугарској”, објављен у броју 10 из 1938. године. Из тог псеудонима се заправо крила Милева Милојевић пореклом из Бјељине, својевремено председница „Женског покрета”. О њеној библиографији и уређивачким активностима у часопису *Женски покрет* прочитати рад Зоране Симић „Katarina Bogdanović i Mileva Milojević kao urednice i saradnice jugoslovenskog feminističkog časopisa *Ženski pokret* (1920–

Редалицу, односно главну одредницу сваке библиографске јединице чини аутор уколико је он познат, и то у облику ПРЕЗИМЕ, Име (године рођења – године смрти); уколико аутор није потписан или иницијали упркос свим напорима нису разрешени, редалицу чини прва реч наслова текста, а одредницу комплетан наслов. У ретким случајевима где није истакнут чак ни наслов, функцију главне одреднице преузимају прве две или три речи из самог текста. Стандардизовани библиографски опис по коме су састављене све јединице прописује јединствене идентификационе елементе, утврђује њихов редослед и начин преузимања, прецизира изворе података и систем симбола који претходе елементима и одређују њихово значење. Овако уједначен нормативни опис омогућава размену библиографских информација у националним и међународним оквирима ради остваривања јединственог библиотечко-информационог система и уклапања у светске информационе токове. Систематизација и класификација ових јединица пружиће исцрпан хронолошки преглед свеколиких појава тадашње националне културе, родне политике и борбе за слободу, макар из угла овог револуционарног гласила. Жанрови у часопису били су разноврсни. Садржај часописа обогаћивали су ауторски текстови, репортаже, фељтони, кратке приче, преводи, белешке, илустрације, фотографије и фото-колажи које су уреднице састављале, свакодневне вести. Заступљен је велики број текстова из области културе, политике, педагогије, медицине, моде, спорта и филма, а већина ових тематских области представљале су сталне рубрике.

Принцип класификације библиографских јединица и њихових одредница је хронолошки¹⁸ ради лакшег претраживања и коришћења библиографије, као и успостављања хронолошке линије (дис)континуитета једног периодика. Најчешћа грешка библиографа приликом (п) описа чланака и других саставних делова као самосталних библиографских јединица јесте њихова тесна предметизација. Предметизација наслова као главних одредница, или њихово сортирање према Универзалној децималној класификацији, често се испоставила као лош и непоуздан избор, услед „данашњег система поделе „жанрова” (и) знања” јер на тај начин „добија се слика кумулације одређених тема у периодик у *en général*, што библиографију претвара у својеврстан екстензиван предметни регистар, који инхибира систематско и поуздано спровођење нијансираних, посебно дијакхроничких претрага” (Андоновска 2014: 174).

1938)” у: *Женски њокреј̄ (1920–1938): зборник радова*, ур. Јелена Милинковић и Жарка Свирчев. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2021.

¹⁸ На самом почетку, пре него што смо и приступиле изради библиографије, говорило се о могућности да класификација чланака унутар библиографије буде по тематским целинама, уместо хронолошки, међутим убрзо се одустало од те идеје.

Предметизација одредница према овом принципу усмерава читаоца и истраживача на „предрасудна знања и мњења о часопису и његовој епохи [...]”, уместо да омогући „откривање нових тежишта, тема, дисконтинуитета, укрштаја и законитости” (Исто). Хронолошки принцип заправо јесте оно што истраживачу омогућава да једну библиографску јединицу смести у оквире одређеног временског раздобља. Уз информативне регистре, који прате сваку библиографију (периодике), хронолошка класификација библиографских јединица је критеријум који најуспешније филтрира претраживање истраживача и проучаваоца периодичних публикација.

Библиографија је коначна тек након што је заокружена одговарајућим елементима који увећавају њену научну и информативну вредност – индексима, анотацијама и библиографском студијом.¹⁹ Сви критеријуми за претраживање које не може да задовољи заступљена класификација допуњују се регистрима, који на тај начин постају „неопходна и пратећа научна апаратура” (Вранеш 2010: 69). Из потраге за најбољим начином систематизације библиографских јединица често проистекне такозвани укрштени распоред састављен према потребама истраживача. С временом, с развојем потреба и жеља корисника, поступак израде библиографије се умногоме променио. Данас, с аутоматизацијом библиотечног пословања, несумњиво су измењене методе прикупљања и обрађивања материјала за састављање библиографије, те у савременом добу она далеко превазилази оквире традиционалног обављања библиотечке делатности. У библиографији часописа *Жена данас*, уз библиографски опис, пожељно би било навести и категоризацију чланака према рубрикама у оквиру којих су писани.²⁰ На овај начин могао би се (делимично) решити проблем предметизације самих чланака, нажалост, то би у овом моменту био превелики подухват и изазов за ауторке ове библиографије. Библиографија ће бити пропраћена Ауторским и Предметним регистром. Ауторски регистар се састоји од свих (не)разрешених иницијала, имена, псеудонима који су сортирани према транскрибованом азбучном списку презимена аутора. Предметни регистар садржи предметне одреднице и пододреднице које, у неку руку, тематски категоризују часопис и све његове чланке у оквиру азбучно сортираних тематских целина обликованих у складу са упутствима за предметну класификацију Народне библиотеке Србије (појмови, имена, године, географске одреднице). Библиографски опис до-

¹⁹ Библиографска студија представља збир уводних и закључних белешки библиографа и структурирани збир знања о елементима саме библиографије, сходно томе у ширем смислу излаже методологију њене израде, као и напомене библиографа о проблематици израде, евентуалним пропустима или изузецима од норматива.

²⁰ Више о жанровима женских портрета и делимичној категоризацији чланака у *Жени данас* видети у Бараћ 2015.

следан је међународном (ISBD) стандарду, састављеном према захтевима Универзалне библиографске контроле. Све библиографске јединице (п) описане су *de visu*, језиком и писмом²¹ публикације.

Свака библиографска јединица је заведена у Кобису (COBISS.net), узајамном националном и регионалном електронском каталогу, што у великој мери повећава видљивост и доступност чланака, а такође олакшава претраживање прве серије часописа према различитим критеријумима – ауторима, насловима чланака, псеудонимима, години издања, предметним одредницама, кључним речима. Лиценцирани библиографи приликом израде библиографије (која се објављује у класичној штампаној форми) истовремено уносе и одговарајуће јединице у електронски каталог, те је увек отворена могућност да унутар њега, и након изласка штампаног издања, накнадно унесу било какве исправке и допуне (уколико дође до неких нових сазнања или разоткривања неразрешених псеудонима и иницијала). На овај начин изузетно су обогаћене библиографије аутора и ауторки који су активно уређивали, писали или преводили за часопис; док у ширем смислу можемо рећи да је овим подухватом у библиотечким базама знатно обогаћен увид у међуратну антифашистичку и феминистичку литературу.

Највећа вредност библиографије прве серије часописа *Жена данас* представља њен културноисторијски карактер, који је издваја као самостално референтно дело. „Ако би сви објављени бројеви једног часописа формирали нешто што се условно речено може сматрати ‘опусом’ једног аутора” (Андоновска 2014: 177) – можемо с правом све саставне делове овог гласила сматрати богатим опусом његових уредница. Периодик *Жена данас* одсликава мозаик културних и књижевних токова између два рата, који прати хронолошку линију развоја и успона феминизма на југословенским просторима. Библиографија (међуратне феминистичке) периодике, као *главни сјоредни* део научноистраживачког рада, у овом случају (п)опис чланака *Жене данас*, представља важно сведочанство о антифашистичкој, антиимперијалистичкој и комунистичкој идеологији засновано на концепту интеграције свих елемената из друштвено-политичких и културно-књижевних структура југословенске заједнице.

²¹ Иако уредништво није фаворизовало ни ћирилично ни латинично писмо, чланци и насловне стране су претежно писани на ћирилици. Сви наслови текстова из *Жене данас* су наведени аутентично, онако како су исписани у самом часопису, према тада важећем правопису.

ИЗВОРИ

Жена данас, бројеви 1/1936–29/1940. Власник и уредник Радмила Димитријевић. Београд, 1936. Похрањено у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић”, под сигнатуром М Ч 558, и у Народној библиотеци Србије, под сигнатуром п 178.

ЛИТЕРАТУРА

- Андоновска, Биљана. „Часопис као библиографија културе: часопис *Дело* и проучавање послератне књижевности и културе”. *Значај библиографије њериодике за исцраживање књижевности и културе*. Ур. Весна Матовић. Београд : Институт за књижевност и уметност, 2014. 155–181.
- Бараћ, Станислава. „Библиографија женских портрета: феминистичка левичарска периодика у Београду (1920–1940)”. *Значај библиографије њериодике за исцраживање књижевности и културе*. Ур. Весна Матовић. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2014. 107–120.
- Бараћ, Станислава. *Феминистичка концрајавности. Жанр женског њорцреца у српској њериодици 1920–1941*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015.
- Вранеш, Александра. *Основи теорије и историје библиографије*. Бањалука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске; Београд: Филолошки факултет, 2010.
- Вранеш, Александра. *Библиографија*. Београд: Филолошки факултет, 2013.
- Кисић Милица, Булатовић Бранка. *Српска шцтама 1768–1995: историјско-библиографски цреглед*. Београд: Медија центар, 1996.
- Костић Лариса, Аћимовић Емилија. *Библиографија Жене данас (1936–1940)*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2021.
- Жена данас*, бројеви 1/1936–29/1940. Фототипско издање. Београд: Конференција за друштвену активност жена Југославије, 1966.
- Жене Србије у НОБ*. Група аутора. Београд: Нолит, 1975.
- Пековић, Слободанка. *Књижевности у функцији „принуде”: часопис као фактор цреобликовања књижевног текста и жанра*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2010.
- Тодић, Миланка. „Нова жена или робиница луксуза: насловне стране женских часописа у Србији (1920–1940)”. *Зборник Музеја цримењене уметности, бр. 4/5 (2008/9)*. 145–163.

Larisa Kostić

THE MAGAZINE *ŽENA DANAS* (*WOMAN TODAY*) BIBLIOGRAPHY.
METHODOLOGICAL ISSUES AND CHALLENGES

Summary

This paper explains bibliographical methods and techniques applied to the description of the magazine's articles and its bibliography as a whole. The paper functions as a supporting article to the *Woman Today 1936–1940: bibliography* (*Žena danas 1936–1940: bibliografija*), a book volume that predates this collection of papers dedicated to the magazine *Žena danas* (*Woman Today*) in the edition named *The History of Serbian literary periodicals* (*Istorija srpske književne periodike*). Moreover, the second part of this paper delineates the challenges inevitably arising in the analytical description of the (literary) historical material and sources of the interwar period, which refers to censorship in the Kingdom of Yugoslavia. The bibliography encompasses twenty-nine issues of the magazine's first series and its content providing a comprehensive overview of the six hundred fifty articles published in this period.

Keywords: Yugoslavia, Anti-fascism, feminist press, interwar periodicals, women's magazines, the bibliography of periodicals

ЧАСОПИС ЖЕНА ДАНАС (1936–1940):
ПРОСВЕЋИВАЊЕ ЗА РЕВОЛУЦИЈУ

Издавач

Институт за књижевност и уметност
Београд, Краља Милана 2
www.ikum.org.rs

За издавача
др Бојан Јовић

Лектиура и коректиура
Јелена Иванишевић

*Страница Одељења Периодика у историји српске књижевности
и културе*
www.periodika.ikum.org.rs

Тираж
300

Припрема
Давор Палчић

Штампа
Службени гласник

ISBN 978-86-7095-312-3

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

050:305-055.2ЖЕНА ДАНАС"1936/1940"
305-055.2(497.1)

ЧАСОПИС Жена данас (1936–1940): просвећивање за револуцију : зборник радова / уредила Станислава Бараћ. – Београд : Институт за књижевност и уметност, 2022 (Београд : Службени гласник). – 463 стр. : илустр. ; 24 см. – (Серија Историја српске књижевне периодике ; 34)

Тираж 300. – Стр. 13–17: Уводна реч / Јелена Лалатовић и Станислава Бараћ. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Summaries. – Регистри.

ISBN 978-86-7095-312-3

1. Бараћ, Станислава, 1977- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Жена данас. часопис – 1936–1940
б) Жене – Друштвени положај – Југославија

COBISS.SR-ID 82575881